

Зоран ЛАКИЋ

ИСТОРИЈСКЕ ВЕРТИКАЛЕ ДЕМОГРАФСКИХ КРЕТАЊА У ЦРНОЈ ГОРИ

Демографија као млада наука блиска је историји. Временом се од ње осамостаљивала и трагала за својим чисто научним темама. Остало је, међутим, доста заједничког са историјом. Међусобно се надопуњавају. У посљедње вријеме, међутим, доста се расправља о историји - историје. Замјера јој се да се доста разгранала и да би требало да се што прије и потпуније врати самој себи, да се у стручном смислу “дисциплинује”. Има мишљења да и историја од X до XIII вијека само дјелимично изгледа онако како се објашњава. Многи догађаји су надограђени у неко друго вријеме. Наводе се чак и конкретни примјери. За познати Никејски сабор се сматрало да је одржан 325. године; сада се, пак, иде са тезом да се то није могло десити прије друге половине VIII вијека! О Летопису Попа Дукљанина одавно су супротстављена мишљења у историографији - домаћој и страниј. И данас су актуелне расправе о Царевом Лазу и истрази потурица. Није се далеко пошло у расвјетљавању енигме Лажног Цара Шћепана Малог, итд. И најновији непоуздани податак: у публикацији *Први резултати ивојиса из 2003*, пише да Црна Гора има 617.740 становника; док у публикацији - *Сјановнишиво*, истог издавача за 2004. пише - 620.145 становника.

Истина је да је свака историографија била и остала под призором, па и под непосредним притиском. Јер, историја се често не изучава ради онога што је било, него много више ради онога што је сада, или што ће се тек десити.

Простор данашње Црне Горе претходно су насељавали не-словенски народи. Истраживачи су их различито називали. По начелу “да природа претвара ратара у сточара, а сточара у ратара” утицали су на начин друштвеног организовања најранијег и нама етнички најближег становништва. Сматра се и да топоним Катунска нахија, која је једна од четири једнака ембриона касније племенске и националне државе, вуче коријене од најстаријих времена и да управо њима припада, јер катуни су били њихова најранија одредишта и станишта. Претпоставља се да је на њима, у најновије доба, живјело до око 100 породица и да је по једна породица имала 15 мушких глава. Трпећи утицаје медитеранских градова и посебно култура Рима и Цариграда, у ствари Истока и Запада, чвршће се друштвено међусобно вежу и државно организују, о чему су историографске представе, ипак, прилично магловите и несигурне. Отуда и спорови који трају у континуиету, подгријавани политичком мотивацијом. На тај начин се нека стручна и научна питања усложњавају и као таква још више компликују. Као примјер наводимо случај сукоба са Рашком и другим сусједима. Односи са Рашком као српском државом објашњавају се данас на један начин а са сусједном Травунијом, Захумљем, па и Босном, на сасвим други начин; игнорише се чињеница да је у оба случаја ријеч о српским земљама. Игноришу се централистичке тенденције и преферира сепаратизам, иако је и онда и сада сепаратизам слабио снагу истог етноса.

Претходне напомене наговјештавају сву сложеност разматраних процеса и посебно кретању становништва кроз вријеме, јер управо је оно она категорија која траје. Исвјесно је да Црна Гора има свој спецификум и у овом питању. Развијао се у континуитету са тенденцијом да се одређене појаве јасније кристализују. Зато је Црна Гора, њена територија и становништво - занимљив феномен за истраживање, поготову када су у питању историјске вертикале. Стално се увећавала њена територија и број становника на њој, што ћемо показати у даљем излагању. Упоредо са тиме дешавале су се сталне демографске промјене, узроковане различитим чиниоцима. И њих ћемо потпуније анализирати током даљег излагања. Ограничено вријеме, пак, условило је одређену примијењену методологију. Зато ћу излагати у назнакама; елаборација изложених теза остаје за ширу верзију саопштавања. Уосталом, наш научни скуп претходи из-

ради ширег пројекта, који би био реализован у вишегодишњем истраживачком раду.

Становништво Црне Горе у данашњим њеним границама није адекватно научноистраживачки праћено до конституисања Црне Горе као федералне јединице у саставу заједничке шесто-члане федерације. Као самостална држава Црна Гора је имала врло буран и динамичан развитак. У току претходних Југославија од Краљевства и Краљевине до Републике и Федерације Црна Гора је доживјела више административно-територијалних трансформација. Све је то отежавало и отежава темељно праћење динамичних демографских кретања на њеном простору.

Најранији непотпуни подаци потичу из 1455. године. Ријеч је о турском катастарском попису чији се резултати исказују у битно различитим категоријама. Пописани су насеља и домаћинства - турски порески обвезници, на основу чега се могу извести и индиректни подаци о броју становника. Непотпун је и други попис из 1487. године и као такав несигуран и непоуздан - било да је ријеч о територији или пак о становништву насељеном на њој. Употребљиви су упоредни подаци о односу хришћанског и нехришћанског становништва, на примјер. У опширној монографији - *Етнички и демографски њодаци на Косову и Метохији* (Београд, 2004) њен аутор Милован Радовановић наводи да је тада било 99,1% хришћана, што, свакако, оставља утисак и на стање у сусједној Црној Гори, односно у њене најраније четири нахије. У сваком случају, ти најранији подаци се односе на врло мали дио садашње територије Црне Горе. Карактеришу се непотпуношћу и непоузданошћу, па је један наш познати турколог изразио чуђење како се у нашој историографији изричу врло крути закључци за тзв. турски период - на основу врло скромног коришћења обима изворне грађе. Мислим да је помену и проценат од само 5%.

Занимљива су запажања о становништву управо из тог периода. "Такозвана Катунска нахија - запажају добри познаваоци ових питања, по ријечима већ цитираног М. Радовановића - која чини језгро Црне Горе, сва је насељена Херцеговцима... Остале области Црне Горе, насељене су, ако не из Херцеговине, онда из земаља истог јужног говора, као из Босне, старе Србије и Приморја; све те разноликости постепено се изражавају и ишчежавају у једном општем типу Црногораца." У истом смислу драгоцјени су и други подаци који се односе на организацију

живота у четири историјске нахије.

Нешто потпунији и сигурнији подаци односе се на каснији период. Њих наводи у својој књизи Павле С. Радусиновић (2002). Године 1614. Црна Гора је имала само 90 села, 3.524 домаћинства и 8.027 пушконоша. Временом је увећавала своју територију и број становника. Након познатих бојева на Мартинићима и Крусима 1796. године, Црна Гора је већ имала око 55.000 становника. Године 1830. број становника је нарастао на 100.000 а 1865. године на око 195.000 становника. Права експанзија и по територији и по становништву - услиједила је након тзв. Вељег рата 1876-1878. године када се Црна Гора "вјенчала" са Јадраном. Тада је Црна Гора удвостручила своју територију.

Према попису из 1910. године, имала је 212.000 становника. Највеће увећање и територије и становника услиједило је након балканских ослободилачких ратова 1912-1913. године. У састав Црне Горе ушли су сљедећи: Пљевља, Мојковац, Бијело Поље, Бихор, Беране, Рожаје, Плав и Гусиње - дакле седам садашњих општина Црне Горе. Из Метохије су припојени Црној Гори - Пећ, Исток, Дечани и Ђаковица. Затим и простор - Хоти, Груда и Тузи, који су, иначе, некада били у саставу средњовјековне - Доње Зете. Са нових 180.000 становника Црна Гора је нарасла на 392.000.

Рецимо најзад да је Бока Которска ушла у састав новостворене Југославије, чином њеног оснивања 1918. године, а након II свјетског рата 1945. године у састав Црне Горе као равноправне чланице југословенске федерације и републике.

Од уједињења 1918. године и стварања заједничке државе, може се говорити о поузданијим и потпунијим подацима који омогућавају систематско праћење демографских проблема у Црној Гори. Статистика их прати у уобичајеним десетогодишњим циклусима. Године 1921. Црна Гора у данашњим њеним границама има око 312.000 становника, што је за око 80.000 мање у односу на претходни број становника из времена након Балканских ратова 1912/1913. године. Смањење броја становника је вишеструко узроковано. У конкретном случају у питању су последице смањеног простора. Податке о кретању становништва после 1945. године даћемо преко графичких приказа и других табеларних прегледа која су садржани у широј и коначној верзији. У њима се назире и карактеристика глобалних демографских кретања и уопште демографских промјена, па ћемо

их у даљем излагању предано пратити. Вишеструко су узроковани.

Незауостављиви и континуирани процес ослободилачке борбе носио је са собом велике погибије и тешка разарања. Признавала се, па и призивала, само смрт на бојном пољу. Ваздашње сиромаштво ишло је са бројним болестима, које су, такође, битно утицале на демографска кретања од најранијих дана. Као посљедица тога јављају се перманентне миграције које постају судбина народа. Имају двосмјеран карактер - унутрашњи и још више спољни. Као примјер да наведемо најранију идеју чак званичних органа старе Црне Горе да се сва исели у Русију и да тамо има своју губернију, па све до “влакова без возног реда” из нама ближег времена који су одвезли из Црне Горе више десетина хиљада највиталнијег дијела њеног активног становништва.

Сва та питања су само дјелимично историографски покривена. Зато ћу се, само примјера ради, позвати на један архивски докуменат у којем се анализира исељавање око 7.000 Црногораца у Топлицу 1899. године. У питању је замолница ондашњег министра иностраних послова Црне Горе Гавра Вуковића упућена Влади пријатељске Србије. У њему се каже да су “Црногорци (су) у Србију ходили исто као дома и по њој се насељавали... Порад оскудице земље.” “Находио је у Србији и земље и рада.” “Тако је постојаним исељавањем одржавана народна сразмјера између количине родне земље и њених извора за опстанак и броја народа који је на њој остајао да живи.” То братско уточиште Црногорцима... није ничим спречавано. Даље се каже: “Од посљедњег рата Црна Гора није имала добре године. Велика суша, која влада по свој земљи, хоће и ове године да коначно уништи љетину и тијем вас народ изравна у немаштину... Земље сувише мало имамо, народа се умножило и нагомилано тако, да се више душкати не може... Зле године, које од рата све једна за другом сљедују - удавише овај народ.” Педантни истраживач др Ђоко Пејовић је израчунао да су у периоду 1823-1874. године, чак 23 године гладне чак их је конкретно навео: 1853, 1854, 1856-58, 1861-63 и 1873. годину. Он такође документовано каже да су епидемичне болести “више плашиле становништво, него бојеве и неродица”. Као примјер наводи да је 1861. године умрло од краста близу хиљаду - “све мушких глава”.

На крају периода самосталне Црне Горе она је имала 344.000 становника (према попису из 1916. године). Природни

прираштај је био 22 промила, док је, на примјер, у Србији износио 15, а на Косову и Метохији 20 промила.

На почетку сљедећег периода међуратне Југославије, према попису из 1921. године (31.1.1921) број становника се смањио за 30.804 или 9% (518). Овај попис је забиљежен по вјероисповијести и указује на сљедеће податке: од укупно 313.196 становника (по неким подацима било је 311.341 становника) на - православних је било 236.968 (75,7%), муслимана 55.000 (17,6%) и римокатолика 21.070 (6,7%). Бока Которска (срез Котор) се налазила у саставу покрајине Далмације (517). Имала је 1921. године 36.539 становника, од којих су били најбројнији православни - 23.777 (65,1%), затим римокатолици 12.342 (33,8%), и најзад муслимани - 368 (1%).

Прије него што се упуштимо у потпунију анализу овога периода скренућемо пажњу на карактеристичне проблеме, који се јављају у другој форми, али који, исто тако отежавају праћење демографских прилика управо у овоме периоду. Уз вјероисповијест и језик, из првог пописа, уводи се у пописне листе, први пут, и рубрика о народности, односно етничкој припадности према административно-територијалној подјели земље 1929. године на бановине - територија Црне Горе је у саставу Зетске бановине, која је била увећана за дио територије условно назване - Србијанског Санцака и срезова Дреница, Ђаковица, Исток Косовска Митровица, Пећ и Подрама.

Други југословенски попис становништва обављен је 31.3.1931. године. У периоду од првог пописа 1921, па до овог другог пописа 1931. године најмањи у Југославији, је регионални пораст становништва управо у Црној Гори и износи 15% (ким - 25,8%), што се објашњава миграционим кретанима - насељавањем Косова и Метохије и Војводине - становницима из Црне Горе, који су добијали имања као награду због учешћа у ослободилачким ратовима 1914-1918. године. Иначе, статистички подаци показују да је 1931. године у Црној Гори било 360.044 становника, или само 16.000 више него прије десет година. Још конкретније - у првој декади 1921-1931. годишњи прираст је износио око 4.700, а у другој декади 1931-1941. - око 5.700. Од наведеног броја православних је 272.702 (75,7%), муслимана 61.038 (17,0%) и римокатолика 26.070 (7,2%). (521) У категорију муслимана уписани су и Албанци, иако међу њима има један број римокатолика и православца.

У периоду рата 1941-1945. Црна Гора биљежи значајан пад популације. Становништво је умањено за 51.671, односно за 21,4%. То одговара приближно укупном броју жртава које је Црна Гора имала у рату 1941-1945. године иако ни до данас није коначно изведен. На одређен начин то је утицало и на смањење удјела становништва Црне Горе у укупном становништву Југославије са 2,5% у 1931. години на 2,3% у 1948. години. (ПР-290)

Још занимљивије промјене дешавају се у послеријатном периоду. Њих је лакше пратити, иако се и даље јављају непредвиђене тешкоће. Од 1945. године уведена је категорија Црногорац, а од 1961. односно 1971. године категорија Муслиман; последњи попис из 2003. године познаје и категорију Бошњака, којих до тада није било и коју категорију не познаје важећи Устав Црне Горе. То може да изазове пометњу јер се често статистички подаци односе на једне те исте. Морало се, дакле, понекад судити - колико којих има тек на основу посредних података. Друштвено-политички чиниоци битно су утицали на статистички мјерљиве индикаторе етнонационалног састава становништва, што се нарочито манифестовало на релацији Срби - Црногорци - Муслимани - Бошњаци. Конкретније речено - црногорски етнос остао је без трага у југословенској етностатистици међуратног периода. На другој страни, има примјера да се данас Бошњацима номинују и они муслимани који се тако никада нијесу изјашњавали, баш као што су се Црногорцима номинирали сви Срби до 1918. године, који су се иначе, *eu bloc* управо тако казивали. Из тих чињеница које је преферирала актуелна политика ницали су бројни неспоразуми. Ради примјера појаснићу да се 1948. године муслимани пописују као "неопредијелени муслимани"; следећег пописа 1953. године биљеже се као "Југословени - неопредијелени", затим 1961. године као "етнички муслимани", 1971. номинују се као муслимани у смислу народности, а 1981. године по први пут као Муслимани са великим М.

Према првом послеријатном попису становништва 1948. године Црна Гора има укупно 377.189 становника. Године 1953. биљежи 419.874 или око 45.000 више. Године 1961. има укупно 471.894 или нешто преко 50.000 више него претходног пописа. По попису из 1971. има 529.604 а по попису године 1981. - 583.651 становника; опет око 50.000 више него претходних пописа.

Године 1991. - 591.269 становника.

И најзад, по посљедњем попису ис 2003. године има 617.740, што је повећање од само око 25.000 становника. Најјачи утицај на успорени раст становништва играле су миграције. Према попису од 1948. године Црна Гора је примила само 12.986 становника, а напустило ју је 82.466, што износи минус 69.580. У 1953. години је примила 18.237, али је напустило 85.333, односно минус је био за 67.096. Имамо сличне податке и за 1961. годину када је дошло у Црну Гору 24.297, али ју је напустило чак 99.057 становништва; опет је била у минусу за 74.760 становника. (ПР-293). Други битан фактор смањења укупног броја становништва је перманентан одлив радно способног становништва на привременом рад у иностранство од 8-10.000 у десетогодишњим циклусима и такозвана унутрашња кретања становништва. Ради примјера, наводимо да се број становника на привременом раду у иностранству увећао од 1991. године (23.766) до 2003. године на 54.816, што чини 230,6%.

Наведени показатељи говоре о јакој демографској депресији у дугом низу година. Но ова оцјена се не односи само на православно дио становништва. Према попису из 1948. године у Црној Гори је било укупно 19.425 национално опередијелих Албанаца (516). Неки аутори сматрају да је овај број прецијењен на рачун муслимана који се као национална категорија јављају, како смо већ истакли, тек 1961, односно по попису 1971. године. (516). Пружићемо сличне податке и за сљедеће циклусе:

1953 - Муслимана _____	Албанаца _____
1961 - 30.655 или 6,50%	25.803 или 5,47%
1971 - 70.236 или 13,26%	35.671 или 6,74%
1981 - 78.080 или 13,36%	37.735 или 6,46%
1991 - 89.900 или 14,60%	40.900 или 6,60%
2003 - 24.625 и 48.184 Бошњака (92.809)	31.163

Занимљив је и овај податак: по попису становништва за 1991. годину - било је 700.300 Југословена или 3,0%: за рубрику - остали, укључујући ту и тзв. неопредељене - изјаснило се 1.152.700 грађана претходне Југославије или 4,9%.

Наведени подаци дају могућност за занимљиве анализе. Умјесто тога рећи ћу да је овај дио саопштења у широј верзији покривен разним табеларним приказима, индикативним графичким приказима и мапама, углавном, преузетих из нових пу-

бликација Републичког завода за статистику у Подгорици, као што су - пораст и пад становништва у земљи и по општинама, густина насељености по општинама, подаци о грађанима Црне Горе на привременом раду - боравку у иностранству, насељеност за период 1991-2003. године и др.

Суптилнија демографска истраживања у Црној Гори за читав овај период, и посебно процеси који се одвијају посљедњих година, понудиће могући одговор за стратегију демографске политике у дугорочном периоду. Према најновијим демографским истраживањима, неуједначен је раст по регионима, по националној и вјерској структури, по социјалној припадности. Највеће су промјене у мултинационалним срединама - Рожај, Плав, Улцињ. И даље градови са сјевера Црне Горе имају све мање становника, који се од 70-их година прошлога вијека све више крећу ка главном граду и приморским општинама. У сваком случају, морају се добро проучити демографски трендови - да не би било изненађења. И да не би било касно. И да се не би рјешавали на начин како се то на Балкану често чинило кроз историју - старију и најновију.

Табела 1

Укупно становништво	5.715.951 000	Учешће у укупном свјетском становништву (у %)
хришћани	1.927.953 000	33,7
римокатолици	968.025 000	16,9
протестанти	395.867 000	6,9
православци	217.948 000	3,8
будисти	323.894 000	5,7
хиндуси	780.547 000	13,6
муслимани	1.099.634 000	19,2
нерелигиозни укупно	841.549 000	14,7
религиозни укупно	4.874.402 000	85,3
нехришћани - вјерници	2.946.449 000	51,5
Извор: Религије света 1995. године, "Данас" 31.12.1997. године, стр. 25		

Табела 2
Становништво по општинама¹

Општине	Према попису		Индекс 2003:1991.
	1991.	2003.	
<i>Црна Гора</i>	615.035	620.154	100,8
Андријевица	6.696	5.785	86,4
Бар	37.321	40.037	107,3
Беране	38.953	35.068	90,0
Бијело Поље	55.268	50.284	91,0
Будва	11.717	15.909	135,8
Даниловград	14.718	16.523	126,3
Жабљак	4.914	4.204	85,5
Колашин	11.120	9.949	89,5
Котор	22.410	22.947	102,4
Мојковац	10.830	10.066	93,0
Никшић	74.706	75.282	100,8
Плав	19.305	13.805	75,5
Плужине	5.247	4.272	81,4
Пљевља	39.593	39.806	100,5
Подгорица	152.025	169.132	111,2
Рожаје	22.976	22.693	98,8
Тиват	11.429	13.630	119,2
Улцињ	24.217	20.290	83,8
Херцег Нови	27.593	33.034	119,7
Цетиње	20.307	18.482	91,0
Шавник	3.690	2.947	79,9

¹ Извор: СГ ЦГ - 2004; стр. 215.

Напомена: Израчунато на бази нове концепције сталног становништва Црне Горе у 2003. години

Табела 3/1

 Сјановнишићиво према сјаросјии, полу и националној
или ејничкој пријадносјии

јојис 2003.

Старост		Уку- пно	Црно- горци	Срби	Југо- словен- ни	Алба- нци	Бош- њаџи	Еги- пћани	Итал- ијани	Маке- донци	Мађа- ри
Република Црна Гора	с	620145	267669	198414	1860	31163	48184	225	127	819	362
	м	305225	130701	98680	1012	15808	24046	121	70	330	137
	ж	314920	136968	99734	848	15355	24138	104	57	489	225
0 - 4	с	39671	16902	11074	60	2233	4120	43	9	22	11
	м	20560	8842	5696	35	1145	2144	23	4	16	5
	ж	19111	8060	5378	25	1088	1976	20	5	6	6
5 - 9	с	42576	18208	12376	83	2498	4103	25	7	27	10
	м	21950	9432	6369	45	1303	2135	13	3	11	5
	ж	20626	8776	6007	38	1195	1968	12	4	16	5
10 - 14	с	45214	19168	13507	85	2440	4529	21	6	34	23
	м	23393	9906	7012	40	1272	2313	15	6	16	15
	ж	21821	9262	6495	45	1168	2216	6	-	18	8
15 - 19	с	49387	20573	15511	112	2646	4550	33	14	38	12
	м	25388	10421	8166	62	1386	2325	13	6	25	10
	ж	23999	10152	7345	50	1260	2225	20	8	13	2
20 - 24	с	48963	21463	14820	121	2261	4335	29	11	44	14
	м	24792	10648	7714	71	1171	2174	11	6	23	6
	ж	24171	10815	7106	50	1090	2161	18	5	21	8
25 - 29	с	44988	20411	13437	102	2060	3640	15	7	46	33
	м	22356	10178	6664	62	1028	1840	12	3	20	12
	ж	22632	10233	6773	40	1032	1800	3	4	26	21
30 - 34	с	41528	18654	12619	121	2067	3251	12	10	47	25
	м	20565	9339	6366	71	993	1532	7	6	16	10
	ж	20963	9315	6253	50	1074	1719	5	4	31	15
35 - 39	с	41705	18365	13158	135	2058	3082	8	7	78	30
	м	20797	9035	6857	67	1075	1475	4	5	35	11
	ж	20908	9330	6301	68	983	1607	4	2	43	19

Зоран Јакић

40 - 44	с	44175	19025	14445	146	2117	3224	11	5	83	21
	м	22064	9395	7380	75	1070	1620	8	3	29	10
	ж	22111	9630	7065	71	1047	1604	3	2	54	11
45 - 49	с	44496	19074	15079	173	2069	2932	7	7	110	33
	м	22494	9454	7840	87	1087	1506	2	3	42	9
	ж	22002	9620	7239	86	982	1426	5	4	68	24
50 - 54	с	40436	17527	14276	172	1636	2432	9	12	77	28
	м	19913	8562	7133	83	843	1192	7	8	29	11
	ж	20523	8965	7143	89	793	1240	2	4	48	17
55 - 59	с	28071	12048	99643	113	1399	1760	-	14	59	24
	м	13171	5642	4523	69	681	883	-	9	16	6
	ж	14900	6406	5120	44	718	877	-	5	43	18
60 - 64	с	29233	12403	10466	103	1476	1830	6	2	51	21
	м	13393	5620	4923	53	699	855	2	1	11	-
	ж	15840	6783	5543	50	777	975	4	1	40	21
65 - 69	с	28650	12390	10281	94	1438	1699	3	3	35	29
	м	13208	5655	4703	47	724	834	2	2	18	11
	ж	15442	6735	5578	47	714	865	1	1	17	18
70 - 74	с	21240	9275	7574	94	1099	1163	1	6	36	18
	м	9351	3992	3369	54	532	556	1	2	13	9
	ж	11889	5283	4205	40	567	607	-	4	23	9
75 и више	с	24270	10857	8558	130	1367	1115	-	6	25	28
	м	9425	4045	3352	80	659	474	-	2	8	7
	ж	14845	6812	5206	50	708	641	-	4	17	21
Непознато	с	5542	1326	1590	16	299	419	2	1	7	2
	м	2405	535	613	11	140	188	1	1	2	-
	ж	3137	791	977	5	159	231	1	-	5	2
Просјечна старост	с	35.9	36.0	37.5	42.4	35.2	31.5	21.4	36.9	42.4	44.1
	м	34.8	34.8	36.4	42.6	34.7	30.9	22.0	36.4	39.1	38.9
	ж	37.0	37.2	38.6	42.2	35.7	32.1	20.6	37.4	44.6	47.4

Табела 3/2

 Сјановнишићиво према сјаросји, полу и националној
или ејничкој пријадносји

јојис 2003.

Старост		Муслимани	Њемци	Роми	Руси	Словенци	Хрвати	Остали	Нејзјашње- ни и неопрејиде љени	Регионална пријадност	Непознато
Република Црна Гора	с	24625	118	2601	240	415	6811	2180	26906	1258	6168
	м	12133	51	1334	80	154	2854	1141	12869	576	3128
	ж	12492	67	1267	160	261	3957	1039	14037	682	3040
0 - 4	с	1750	6	422	4	7	205	100	2162	59	482
	м	866	4	231	3	6	102	47	1095	34	262
	ж	884	2	191	1	1	103	53	1067	25	220
5 - 9	с	1948	1	379	9	11	225	88	2137	43	398
	м	993	-	191	3	8	119	38	1061	24	197
	ж	955	1	188	6	3	106	50	1076	19	201
10 - 14	с	2148	2	318	9	7	297	88	2070	56	406
	м	1124	1	172	5	5	163	55	1035	28	210
	ж	1024	1	146	4	2	134	33	1035	28	196
15 - 19	с	2281	7	307	9	13	387	106	2321	68	399
	м	1181	3	161	4	5	214	64	1113	37	192
	ж	1100	4	146	5	8	173	42	1208	31	207
20 - 24	с	2076	7	239	8	18	386	170	2412	81	468
	м	1088	5	123	3	12	187	106	1161	46	237
	ж	988	2	116	5	6	199	64	1251	35	231
25 - 29	с	1732	7	188	26	15	346	200	2214	89	420
	м	848	4	86	8	5	174	127	1036	38	211
	ж	884	3	102	18	10	172	73	1178	51	209
30 - 34	с	1583	4	163	24	20	307	209	1981	90	341
	м	706	2	84	5	12	148	120	912	48	188
	ж	877	2	79	19	8	159	89	1069	42	153
35 - 39	с	1670	6	137	35	22	448	175	1886	81	324
	м	751	3	65	4	10	189	82	912	42	194
	ж	919	3	72	31	12	259	93	974	39	150

Зоран Лакић

40 - 44	с	1838	9	114	24	27	540	200	1879	123	344
	м	895	6	55	10	11	233	103	914	53	194
	ж	943	3	59	14	16	307	97	965	70	150
45 - 49	с	1801	9	92	19	37	581	182	1868	108	315
	м	943	3	47	3	15	224	104	921	44	160
	ж	858	6	45	16	22	357	78	947	64	155
50 - 54	с	1386	8	58	12	29	602	146	1596	127	303
	м	696	3	31	4	18	245	63	787	60	138
	ж	690	5	27	8	11	357	83	809	67	165
55 - 59	с	932	6	57	18	46	571	135	957	88	201
	м	437	4	29	10	14	175	63	482	30	98
	ж	495	2	28	8	32	396	72	475	58	103
60 - 64	с	1012	15	32	10	49	537	120	873	45	182
	м	464	5	12	6	11	162	57	404	24	84
	ж	548	10	20	4	38	375	63	469	21	98
65 - 69	с	934	12	33	10	47	537	102	781	57	165
	м	462	3	17	6	13	217	49	339	27	79
	ж	472	9	16	4	34	320	53	442	30	86
70 -74	с	653	5	11	12	33	375	72	608	61	144
	м	304	1	6	4	5	148	29	249	17	60
	ж	349	4	5	8	28	227	43	359	44	84
75 и више	с	639	13	6	9	34	451	64	734	77	157
	м	269	4	3	2	4	149	26	264	20	57
	ж	370	9	3	7	30	302	38	470	57	100
Непознато	с	242	1	45	2	-	16	23	427	5	1119
	м	106	-	21	-	-	5	8	184	4	586
	* ж	136	1	24	2	-	11	15	243	1	533
Просјечна старост	с	33.2	47.9	21.5	41.1	50.9	45.0	38.8	32.3	41.5	32.5
	м	32.5	42.6	21.0	41.7	42.5	41.6	37.3	31.6	38.4	31.5
	ж	33.8	51.9	22.1	40.8	55.9	47.5	40.5	33.0	44.2	33.5

Табела 4
Друштвени производ и народни доходак
принцип чистијих дјелатности -

Општине	У хиљадама ДМ		У хиљадама €	
	Друштвени производ	Народни ² доходак	Друштвени производ	Народни ³ доходак
Црна Гора	1.478.931	1.124.151	1.009.481	802.092
Андријевица	2.542	2.137	2.900	2.608
Бар	170.212	148.990	116.270	101.237
Беране	24.753	17.219	23.157	17.034
Бијело Поље	37.344	28.897	33.813	26.994
Будва	57.433	45.792	42.047	34.910
Даниловград	16.035	13.207	14.297	12.786
Жабљак	4.906	3.289	4.835	3.877
Колашин	9.005	3.653	9.127	6.524
Котор	47.225	34.487	31.645	24.454
Мојковац	5.804	3.922	6.586	4.934
Никшић	173.602	132.872	102.631	79.213
Плав	4.232	3.130	8.463	7.655
Плужине	14.118	6.457	12.090	7.196
Пљевља	68.145	34.786	65.784	45.764
Подгорица	705.411	542.780	431.705	342.560
Рожаје	11.210	7.488	10.169	8.127
Тиват	17.938	14.892	14.327	12.171
Улцињ	21.074	14.676	19.603	15.885
Херцег Нови	69.561	55.644	44.611	37.337
Цетиње	17.343	9.111	12.473	8.105
Шавник	1.038	722	2.948	2.721

Извор: Статистички годишњак Црне Горе 2004., Републички завод
за статистику, Подгорица, стр. 242

² Приватни сектор није обухваћен, подаци дати по КД

³ Укупна привреда

Табела 5. Неки показатељи развоја културе по општинама

Општина	Број						Билоскопи						Радно емисије		
	1993.		2003.		2003.		1993.		2003.		2003.		2003.		
	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	Укупно	Из соп. програма	%		
Андријевица	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Бар	1	1	650	650	136	112	3	7	8.760	8.760	8.760	8.760	100,0	100,0	
Беране	1	1	423	220	72	60	1	1	3.910	3.800	3.800	3.800	97,2	97,2	
Бијело Поље	1	1	380	312	158	132	4	8	14.445	12.666	12.666	12.666	87,7	87,7	
Будва	1	1	400	400	161	260	2	13	5.840	5.293	5.293	5.293	90,6	90,6	
Даниловград	1	1	240	240	12	85	1	3	4.329	4.329	4.329	4.329	100,0	100,0	
Жабљак	1	-	266	-	157	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Колашин	1	1	305	308	48	48	1	3	8.760	7.726	7.726	7.726	88,2	88,2	
Котор	1	1	350	215	210	219	4	17	8.760	7.950	7.950	7.950	90,8	90,8	
Мојковац	1	1	300	300	19	6	1	1	6.361	6.102	6.102	6.102	95,9	95,9	
Никшић	1	1	500	565	336	-	15	-	17.855	14.495	14.495	14.495	81,2	81,2	
Плав	1	1	200	250	34	-	2	-	17.520	17.088	17.088	17.088	97,5	97,5	
Плужине	1	1	195	195	82	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Пљевља	1	1	581	445	150	-	11	-	17.520	14.600	14.600	14.600	83,3	83,3	
Подгорица	3	2	854	804	1.062	1.371	16	51	59.268	56.144	56.144	56.144	94,7	94,7	
Рожаје	1	1	464	534	182	-	9	-	17.830	15.400	15.400	15.400	86,4	86,4	
Тиват	1	1	1.060	564	42	64	4	5	8.760	3.954	3.954	3.954	45,2	45,2	
Улцињ	1	1	980	980	55	-	3	-	4.745	4.745	4.745	4.745	100,0	100,0	
Херцег Нови	3	5	1.010	1.470	256	370	10	17	3.101	2.726	2.726	2.726	67,9	67,9	
Цетинье	1	-	218	-	48	-	1	-	4.772	4.772	4.772	4.772	100,0	100,0	
Шавник	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Црна Гора	24	22	9.376	8.452	3.220	2.727	103	126	212.536	190.550	190.550	190.550			

Извор: Студија др М. Костић, Опш. шир, сир. 40 и СГ ЦГ - 2004, сир. 283-285. Обрада сојствена

Табела 6. Показатељи нивоа здравствене заштите по општинама

Општина	Живорођени на 1000 станов.		Умрла на 1000 станов.		Умрла ојојнад на 1000 живоро.		Здравствени радници		Љекари		Стоматолози		Фармацеути	
	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.	1993.	2003.
Андријевица	10,2	11,1	6,4	13,7	29,4	15,4	17	32	2	6	2	3	-	-
Бар	12,3	12,6	7,5	9,8	16,9	4,0	363	379	69	80	17	17	10	4
Беране	15,4	15,4	5,5	9,2	13,4	11,0	344	418	72	76	20	23	4	2
Бијело Поље	15,0	14,4	6,2	9,5	10,7	9,6	324	347	61	66	15	17	3	4
Будва	15,1	14,0	6,5	7,4	21,4	9,1	70	78	15	20	6	4	4	3
Даниловград	14,7	11,1	9,8	12,5	13,6	-	78	77	13	8	5	7	2	1
Жабљак	7,1	8,5	6,4	10,4	-	-	26	26	4	5	2	2	1	-
Колашин	12,6	9,7	8,0	12,7	21,6	10,3	52	63	9	11	5	8	1	1
Котор	13,7	11,0	15,2	11,1	29,1	7,9	448	402	80	95	14	13	10	7
Мојковац	14,2	12,0	6,6	9,9	6,5	-	74	68	13	9	6	3	1	1
Никшић	14,0	12,4	7,2	8,8	11,3	3,2	607	578	129	125	35	32	17	17
Плав	13,5	15,6	5,2	9,5	7,6	13,8	75	91	19	21	6	10	-	1
Плужине	8,8	7,4	7,3	11,3	28,6	-	21	18	3	2	1	1	-	-
Пљевља	11,9	10,0	7,9	10,0	12,7	13,9	260	263	58	51	17	15	9	2
Подгорица	14,8	16,1	6,0	8,3	19,2	19,3	1.576	2.000	311	422	70	72	46	42
Рожаје	22,4	20,1	4,1	4,5	11,2	6,6	98	102	27	27	6	7	1	1
Тиват	14,6	9,9	8,2	9,2	10,6	7,5	63	64	15	17	5	6	3	4
Улцињ	11,9	11,9	5,8	9,9	3,4	8,3	84	85	14	17	7	6	3	1
Херцег Нови	13,6	10,8	9,3	9,4	12,4	2,8	597	464	97	81	8	10	11	8
Цетиње	12,1	9,0	9,6	12,0	32,4	-	203	227	31	44	12	9	5	4
Шавник	10,4	6,3	10,4	11,3	-	52,6	16	15	2	1	1	1	-	-
Црна Гора	14,8	13,5	7,1	9,2	15,0	11,0	5.396	5.797	1.054	1.184	260	266	131	103

Извор: СГ ЦГ - 1994, стр. 335-336; СГЦГ - 2004, стр. 234-239 и 286.

Табела 7
Корисници пензија по општинама (стање 31.12.2003)

Општине	Укупно		Старосне	Инвалидске	Породичне	Пензио. земљорадници
	Број	у %				
Андријевица	1.077	1,2	171	247	659	2
Бар	5.437	6,1	2.411	1.474	1.552	-
Беране	4.845	5,4	1.868	1.522	1.455	9
Бијело Поље	5.623	6,3	2.172	1.892	1.599	2
Будва	2.247	2,5	1.100	648	499	-
Даниловград	2.684	3,0	894	922	868	11
Жабљак	598	0,7	279	141	178	3
Колашин	1.334	1,5	544	382	408	-
Котор	4.312	4,8	2.137	1.062	1.113	-
Мојковац	1.385	1,6	426	522	437	1
Никшић	12.093	13,6	5.274	3.112	3.707	21
Плав	1.373	1,5	493	321	559	3
Плужине	488	0,5	218	92	178	2
Пљевља	5.398	6,0	2.234	1.376	1.788	20
Подгорица	24.272	27,2	10.252	7.905	6.115	66
Рожаје	1.898	2,1	542	743	613	-
Тиват	2.230	2,5	1.191	452	587	-
Улцињ	2.563	2,9	1.055	707	801	-
Херцег Нови	4.964	5,6	2.640	1.161	1.163	-
Цетиње	4.096	4,6	1.537	1.523	1.036	-
Шавник	318	0,4	132	78	108	-
Црна Гора	89.235	100,0	37.570	26.242	25.423	140
Ван РЦГ	423		140	142	141	-
Србија	1.527		440	455	532	-

Извор: Статистички Годишњак Црне Горе 2004., Монсијай, Подгорица, стр. 287

Табела 8
Корисници и облици социјалне заштите

	2002.		2003. ⁴	
	Малољетни	Пунољетни	Малољетни	Пунољетни
Црна Гора	15.315	25.694	15.677	26.477
Бар - Улцињ	1.872	1.050	2.049	1.246
Беране - Андријевица	459	415	476	460
Б. Поље - Мојковац	1.185	2.298	1.344	2.742
Котор - Тиват - Будва	481	1.023	602	1.109
Никшић - Шавник - Плужине	2.561	3.262	2.569	3.174
Плав	618	556	562	514
Пљевља - Жабљак	1.338	3.309	1.220	2.863
Подгорица - Даниловград - Цетиње - Колашин	4.898	8.701	4.332	7.622
Рожаје	600	2.844	665	3.289
Херецег Нови	1.303	2.236	1.858	2.458

⁴ Претходни подаци
Исто, стр. 289.

Zoran LAKIĆ

HISTORICAL VERTICALS OF DEMOGRAPHIC MOBILITY IN MONTENEGRO

Summary

Montenegro, its territory and population has been permanently increasing. Parallely with these changes, the demographic changes have been occurring, owing to numerous factors.

The latest, incomplete data, originate from 1455; they relate to a small part of present teritory of Montenegro. Somewhat more complete data relate to a later period. In 1614 Montenegro had only 90 villages, 3,524 households and 8.027 gun holders. After the battles in Martinići and Krusi, in 1796, Montenegro had around 55,000 inhabitants. In 1830 the number of population increased to 100,000, and in 1865 there were around 195,000 people. After the wars in 1876-1878 Montenegro doubled its territory.

According to census data from 1910 it had 210,000 inhabitants. After the Balkan Wars in 1912-1913 Montenegro had 392,000 inhabitants.

The First World War, and than the Second World War caused a decrease in population number. Other demographic developments become more expressed, especially displacement of population and their moving towards the wealthier areas. This proved to be a well rooted, still ongoing process.

Other demographic indicators are also interesting: pauperisation of villages and urbanisation of settlements, national and religious structure of population in general and especially by the regions. All this leads to the conclusion that these demographic trends need to be closely monitored, in order to prevent being late or solving the problems in Balkanic way, as it has been done throughout the older and more recdent history.